

SON KONTROL
YILLIK ÜRETİMİ
450 TONU BULAN
AĞLARIN KONTROLÜ
BÜYÜK DİKKAT
İSTİYOR.

Rastgele!

Aile içi kavgalar nedeniyle bölünüp grevler nedeniyle bir süre sektörden çekilseler de, Türkiye'nin ilk balık ağı üreticisi Çeşit Mensucat, 2000'lerde tekrar denizlere yelken açtı. Şimdiki hedefi, yeni kullanım alanlarıyla işi büyütmek.

ARZU ERDOĞAN
Fotoğraflar Çağrı Kılıççı

ÜÇ TARAFI DENİZLERLE çevrili Türkiye'de, çok uzun yıllar sırtımızı denize dönüp oturmuş olsak da, 80'li yıllardan itibaren "sağlıklı yaşam" sloganıyla beraber balık da, balıkçılık da ön plana çıktı. Bu sayede 70'li yıllarda TRT'de yayınlanan "Denizin Kanı" dizisi tadında, küçük, lokal ve biraz da "entrikalı" bir iş olmaktan da kurtuldu balıkçılık. Bu gelişmede ve anlayışın değişmesinde, yapılan yatırımların ve tanıtımların da katkısı vardı kuşkusuz.

80'li yıllarda balıkçılık sektörü gelişmeye başlasa da, bu tarihten 20 yıl önce bu yola baş koyan, o zamana kadar sadece ithal edilen balık ağlarını üretmeyi kafasına koyan ve alanında ilk yatırımı yapan biri vardı: Mümtaz Özbilen... Aslen Denizlili olan Mümtaz Bey, Sultanhamam'da tekstil işi yapıyordu. 1960 yılında Londra'da bir fuara katılmak için yola çıktı. Uçakta yanına oturan kişiyle sohbete başladılar. Sonradan bu kişinin Et ve Balık Kurumu'nda mühendis olduğunu öğrendi ve işte o mühendisin tavsiyesiyle balık ağı üretimine girdi. Yaptığı araştırma sonucunda gördü ki, yapılan ithalat balıkçıya yetmiyor. Üstelik balık ağı ihracata da çok uygun bir ürün. Kafasına koyduğu için hiç vakit kaybetmeden çalışmaya başladı ve 1962 yılının ağustos ayında İstanbul'da Sefaköy, Halkalı Asfaltı üzerinde satın aldığı altı dönümlük araziye fabrika binası ve lojmanları inşa etti.

Ama bu işin hiç de kolay olmayacağı daha o yıllardan belli olmuştu. Çünkü Mümtaz Özbilen'in önce Robert Kolej'de, sonra ABD'de mühendislik okuyan oğlu Fevzi, ortanca oğlu Necdet ve küçük oğlu Yıldırım buna karşı çıktılar. Üstelik haklı da bir gerekçeleri vardı: Bu konuda hiçbir şey bilmiyorlardı. Ama Mümtaz Özbilen onları dinlemedi ve Japonya'dan ithal ettiği makineleri monte ettirdi. O yılların verilerine göre Türkiye'nin balık ağı ihtiyacı 60 tondu. Kurulan fabrikanın kapasitesi ise 42 ton. Üzerine bir de Eylül 1963'te İstanbul Teknik Üniversitesi'nden "Japon ağlarından daha mukavim, daha esnek olduğu, düğümlerin kaymadığı, gözlerinin muntazam olduğu" yolunda uzman raporu da alınca, önünde engel kalmadı. Ve Çeşit Mensucat AŞ, 1963 yılında üretime başladı. Ama zorluklar yine peşini bırakmadı. Çünkü fabrikanın üretiminden önce, balık ağları, Finfinis, Yakubal ve Gabay aileleri tarafından ithal ediliyordu. Üstelik onlar yüzde 10 vergi ile ağ ithalatı yaparken, Çeşit Mensucat, ağ ipliğini yüzde 50 vergi ile ithal etmek zorunda kalıyordu. Bir de bunun üzerine Türkiye'de üretimin başlaması nedeniyle pazarı kaybetmek istemeyen Japon üreticiler ve ithalatçılar fiyatları aşağı çekince, işler neredeyse durma noktasına geldi. Hatta gazeteci yazar Çetin Altan bir köşe yazısında "Ağı ucuza ithal etmek varken, üretmenin mantığı nedir" diye sormaktan kendini alamadı.

Mümtaz Özbilen'in çabalarıyla iplikteki vergi düşürülünce, bu kez Mario Gabay, Özbilen ile ortaklık konusunda görüşmeler yaptı, ama anlaşamadılar. Bunun üzerine Gabay ve Necipoğulları aileleri ortaklaşa Türkiye'nin ikinci ağ fabrikasını kurdu, ama bu rekabette kimse kazançlı çıkmadı. Çünkü her iki şirket de iki yıl hemen hemen hiç satış yapamadı. Ve 1966 yılında şirketin kurucusu Mümtaz Özbilen, güzel günleri göremeden 54 yaşında hayata veda etti.

Yastan sonra bankalara borçlanan ve satış sıkıntıları yaşayan aile, iş bölümü yaptı; artık Fevzi Özbilen fabrikanın, Necdet Özbilen ve Yıldırım Özbilen mağazanın başına geçmişti. Damatlardan İsmail Esenbağ firmaya girerken, Abdullah Şeker de mağazada göreve başladı. İşler umulduğu gibi gitmeyince mağaza bir yıl sonra kapanmış ve dayanışma yerini kargaşaya bırakmıştı. Aile içinde çıkan anlaşmazlıklar, onları mahkemeye kadar sürükledi ve sonuçta ortaklık yapısı değişti. Buna göre Necdet Özbilen, Naciye Güzaltan ve Yurdanur Esenbağ haklarını alarak ortaklıktan çekildiler. Şirket az sayıda makinesi, ayrılan ortaklara ve bankalara borçlarla öylece kalakalmıştı. Bu yıkım Fevzi ve Yıldırım Özbilen'i iyice bilemiş ve babalarından kalan şirketi ayağa kaldırmak için gerçek anlamda hırslandırmıştı.

1970'li yıllar, işçi eylemleri, hammadde ithalatının zorluğu nedeniyle ne kadar zor geçtiyse, 80'li yıllar da o kadar iyi geçmeye başladı. Ekonominin çarkları dönmeye başlamış ve ilk kez Necipoğlu firmasıyla gerçek anlamda rekabet yaşanır olmuştu. Hatta Çeşit Mensucat, rekabeti iyice kızıştırmak için "Şimdi al, sonra öde" sloganıyla bir de kampanya yaptı. Bu arada makine parkuru genişlemiş, teknoloji yatırımı artmıştı. Üstelik Özallı yıllarda Fas, ABD, İtalya ve Yunanistan'a ihracata bile başladılar. Vergi rekortmenleri arasına girerek takdir belgesi de aldılar.

12 Eylül'deki darbe ile birlikte faaliyeti durdurulan sendikaların 90'da tekrar işlerlik kazanması ve enflasyonun yükselmesi ile birlikte yeniden sorunlar baş gösterdi. 1990 yılında Çeşit Mensucat'ın işçileri yüzde 90 katılımla grev kararı aldı. Onlar da tercihlerini toplu sözleşmeye katılmayıp, işçilerin tazminatlarını ödeyerek işten çıkarmak yönünde kullandılar. Ama "Öfkeyle kalkan zararla oturur" atasözü bir kez daha hayata geçti. Çünkü bu durum onları yine zora soktuğu için, Yıldırım ve Fevzi Özbilen, bu kez yönetimden çekilip,

İLK ÜRETİM FABRİKANIN İLK KURULDUĞU YILLAR VE SAĞDA AĞLARI KONTROL EDEN MÜMTAZ ÖZBİLEN.

fabrikayı o dönemki üst düzey yöneticilere kiraladı. Saray adı altında kurulan yeni firma, yönetimi devraldı.

Bunun bir son olduğunu sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Çünkü tıpkı Zümrüdüanka kuşu gibi küllerinden yeniden doğdu Çeşit Mensucat. Ama bunun için tarihlerin 2000'leri göstermesi gerekiyordu. Aile bir araya gelip, yeniden işin başına geçmeye karar verdiğinde, ayrılığın üzerinden yedi yıl geçmişti. Üstelik bu kez Yıldırım ve Fevzi Özbilen kardeşler yalnız değildi. Fevzi Özbilen'in oğlu Murat, kızı Fatoş Kapusız, Yıldırım Özbilen'in kızı İpek Özbilen ve damatları Mustafa Uyguner işin başında yerlerini aldılar. 2002 yılında 60'lı yıllardan beri rakipleri olan Necipoğlu firmasını satın alarak daha da büyüdüler. Şu anda fabrikaları hâlâ ilk kurulduğu yerde, Halkalı Caddesi üzerinde. Ama ilk kurulduğu halinden biraz daha büyük tabii ki. 5 bin metrekarelik imalat tesislerinde 210/2 kat ip kalınlığından 210/120 kata kadar, 6 milimetreden 500 milimetre göz genişliğine kadar istenen her renkte naylon balık ağı ve iplik imalatı yapıyorlar. Bunun yanı sıra balıkçının ihtiyacı olan kurşun, mantar, halat gibi ürünleri de tedarik eden firma, denizcilik sektörünün dışında yüksek mukavemetli güvenlik ağı üretimi ile inşaat sektörüne de satış yapıyor.

Fatoş Kapusız, son yıllarda Ar-Ge çalışmalarına hız verdiklerini söylüyor. "Yapmış olduğumuz çalışmalar sonucu ürettiğimiz ağların pek çok farklı kullanım alanı olduğunu tespit ettik ve bu yönde yeni ürünler geliştirme yoluna gittik. Mesela 'Kuş Ağı' dediğimiz ürün tarım alanında kullanılıyor. Mahsullerin üzerine gerilerek kuş ve benzeri hayvanların mahsullere vereceği zararı önlüyor. Çünkü kuşlar ağın üzerine konamıyor" diye anlatıyor. Yeni kullanım alanları keşfedilmesine rağmen, firmanın imalat kapasitesinin yüzde 80'lik kısmını balıkçılık sektöründe kullanılan ağlar oluşturuluyor. En büyük rakiplerinden biri olan Denizciler Balıkağı Sanayi'nin ise böyle yenilikçi bir yaklaşımları yok. 1983 yılında kurulan Denizciler Balıkağı'nın sahibi Cemal Bayoğlu, bir kaç yıldır balıktaki azalmadan kaynaklanan bir kriz yaşadıklarını söylerken, Çin mallarının da kendilerini zorladığını itiraf ediyor. Ancak buna karşılık inovatif çalışmalar konusunda istekli görünmüyor. "Başka alanlarda faaliyet göstermek için bir çalışma yapmadık. Zaten bizim makinelerimiz, balık ağı dışında bir şeyler üretmeye çok da uygun değil" diyen Bayoğlu, üretim fiyatlarının yüksekliğinden dolayı ihracat da yapamadıklarını söylüyor.

PAZARDA BUNLAR YAŞANIRKEN aile işin başına geçtikten sonra ciro da yükselmeye başladı. 2007 yılında 7 milyon TL ciro yaptılar. Krizin başladığı 2008 yılı çok iyi geçmedi, ama 2009 yılında 5 milyon TL ciro sağlandığı tahmin ediliyor. Fatoş Kapusız "2009'da ciromuzun düşük olmasının nedeni, iki yıl üst üste balıkçılığın çok iyi gitmemesi ve üzerine tuz biber olan global ekonomik kriz nedeniyle son derece ihtiyatlı davranmamız" diyor. Pek çok şirkette olduğu gibi, global ekonomik kriz onları da çok olumsuz etkiledi. "Maaş ödemelerimizi bir gün bile aksatmamıştık. Ama bize verilen çekler ödenmediği için ne yapacağımızı bilemez durumdaydık" diyen Kapusız, şöyle devam ediyor: "Her zaman çalıştığımız bankalar bile kredi taleplerimizi

AİLE (SOLDAN SAĞA) FATOŞ KAPUSIZ, YILDIRIM ÖZBİLEN, MUSTAFA UYGUNER, MURAT ÖZBİLEN, İPEK ÖZBİLEN VE FEVZİ ÖZBİLEN.

nazikçe geri çeviriyorlardı. Bunun üzerine fabrikanın içindeki küçük meydanda işçileri toplayarak bir konuşma yaptım. Durumumuzu onlardan saklamadım. Ve yardımlarını istedim." Bunun üzerine işçiler küçük kağıtlara tasarruf önlemlerini yazarak yönetime iletmişler. Kriz geçene kadar servislerin kaldırılabileceğini, yemeklerini evden getirebileceklerini söyleyerek yönetime yardımcı olmuşlar. Alınan önlemler sayesinde şirket işçi çıkarmadan krizi atlatmış. Şimdi ise servisler ve yemek tekrar başlamış.

İşe ilk başladığı yıllarda rakipsiz olsa da Çeşit Mensucat, artık rakipsiz değil. Türkiye'de balık ağı üretimi yapan altı fabrika daha var. Afyon'da üretim yapan Ağsan, Isparta'da üretim yapan Ege Balık Ağları, Bilecik menşeli Yunuslar'ın yanı sıra İstanbullu üreticiler Tunanets, Derya Büküm ve Denizciler firmaları Çeşit Mensucat'ın rakipleri arasında bulunuyor. Çeşit Mensucat yüzde 25'lik pazar payıyla ilk sırada yer alırken, bunu yüzde 24 ile Denizciler, yüzde 23 ile Yunuslar izliyor.

Görünen o ki artık Türkiye'de de iyi ve kaliteli balık ağları üreten fabrikalar var. Ama ihracat yok denecek kadar az. Neden? Konu ile ilgili olarak görüşlerine başvurduğumuz Ege Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Su Ürünleri Avlama ve İşleme Teknolojisi Bölümü'nden Prof. Dr. Adnan Tokaç, Türkiye'nin toplam balık ağı üretim kapasitesinin yılda 3 bin 500 ton civarında olduğunu söylüyor. "Uzakdoğu ülkeleri pazarda hakim konumda. Çin, yılda 40 bin tonluk üretim kapasitesiyle ilk sırada yer alıyor ve üretimin yüzde 10'nu ihraç ediyor. Tayland 20

bin tonluk yıllık kapasitenin yüzde 55'ini, Hindistan 12 bin tonluk kapasitesinin yüzde 10'unu ihraç ediyor" diyen Tokaç, bu ülkelerin hammaddeyi kendilerinin ürettiklerini, iş gücü ve üretim fazla olduğu için maliyetlerinin de düşük olduğunu söylüyor. Ama Prof. Dr. Tokaç'ın dikkat çektiği önemli bir nokta var: "Hepsi için geçerli değil tabii ama, bu ülkelerin ihraç ettiği balık ağları kalite yönünden çok da iyi değil. Türkiye'deki balık ağı üretimi yapan fabrikalar, sektörün ihtiyacını fazlasıyla karşılayacak kapasitede. Hatta teknolojisi de dünyadaki diğer ağ fabrikalarında kullanılanlar ile benzerlik gösteriyor ve hatta çoğunlukla aynı marka ve modeldeki makineler kullanılıyor. Buna karşın özellikle Uzakdoğu'dan ithal edilen düşük kaliteli balık ağları daha ucuz olduğundan balıkçı tarafından fazlasıyla rağbet görüyor." Türkiye'de üretilen balık ağlarının pahalı olmasının en önemli nedenlerinden biri, ağın hammaddesi olan poliamid elyafın Türkiye'de üretilmemesi. Bu da dışa bağımlılığı ve fiyat artışını da beraberinde getiriyor.

Buna rağmen yerli üreticiden vazgeçmeyen balıkçılar da var kuşkusuz. Bunlardan biri de 45 yıldır Türkiye'nin her yerinde balıkçılık yaptığını söyleyen Erdoğan Bayraktar. Tam 40 yıldır Çeşit Mensucat'ın balık ağlarını kullanan ve çok da memnun olan Bayraktar, bunun nedenini kısaca "Kalitesiz ürün kullanacak kadar zengin değilim" diyerek açıklıyor ve ekliyor: "Onların ağlarının bir yıl gittiği yerde, başkalarının ağları altı ay gidiyor." Dededen balıkçı bir aileden gelen ve kendisi de 33 yıldır balıkçılık yapan Eftal Mutlu ise ailesinin 40 yıldır Çeşit Mensucat'ın ürünlerini kullandığını, kendisinin de buna devam ettiğini söylüyor. Kalite, onun da ilk nedeni. "İpin uzama katsayısı ağın kalitesini gösteriyor. Uzama katsayısı arttıkça, balık ağının kalitesi de fiyatı da artıyor. Bizim bunu ölçecek bir makinemiz yok tabii. Ama artık hangisinin daha iyi olduğunu anlıyoruz" diyen Mutlu, bu açıdan Çeşit'in ağlarından çok memnun olduğunu söylüyor. Eftal Mutlu, belki bilmiyor ama, Çeşit Mensucat birkaç ay önce İstanbul Teknik Üniversitesi'ne yaptırdığı bir testle kalitesinin uluslararası standartlara uygun olduğuna dair bir belge almış. "Şirketin markasını kiraladıkları dönemde kullanamadık, ancak üretime geçtiklerini duyduğumuzdan günden beri, tekrar Çeşit Mensucat'ın balık ağlarına döndük" diyerek sözlerini tamamlıyor Eftal Mutlu. Samsun'da 25 yıldır balıkçılık yapan Orhan Atalay ise kalitenin yanı sıra kendilerine uygulanan vadenin iyi olması, ödemelerde çok sıkıştırılmamaları nedeniyle de markanın balık ağlarını tercih ettiğini söylüyor.

RENKLİ AĞLAR
AĞLAR ARTIK TEK RENK ÜRETİLMİYOR. KAVUNİÇİ, SİYAH, MAVİ ÜRETİMDE ÇOK KULLANILIYOR.

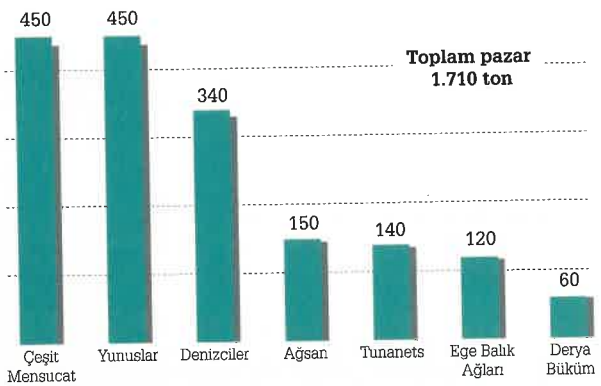
Balık ağı üretiminde, balıkçı, sıradan bir tüketiciden daha fazla önem taşıyor. Balıkçılardan gelecek geri besleme çok önemli çünkü üretim, o sene çok olan balığa göre yapılıyor. Hangi balığın çok olacağını, hangisinin akın yapacağını önceden kestirmek kuşkusuz mümkün değil. Bu nedenle, ağlardaki delik büyüklüklerinin ve kullanılacak ipin seçimi için balık ağı üreticisi, balıkçılarla sürekli temasta olmak ve balık akınlarına dair son bilgileri izlemek durumunda. Tabii müşteri işinin ehli 40 yıllık balıkçılar olunca, onlarla iletişimde de ilginç anekdotlar ortaya çıkıyor. Bir tanesini, şirketin Kumkapı'daki mağazasından sorumlu Mustafa Uyguner, anlatıyor: "Bir balıkçı 22 ve 24 milimetre iki ağa ihtiyacı olduğunu söyledi. O zamanlar işleri çok iyi bilmediğim için '23 milim al, bir taneyle işini gör' dedim. Bana bakıp saatlerce güldü" diyor. Tabii Mustafa Uyguner, bunun böyle olmadığını da kısa sürede öğreniyor.

Balıkçılık sektöründe hızlı bir büyüme beklenmediği için Çeşit Mensucat'ın gündeminde, alan çeşitlendirme de var. Burada asıl hedef, ihracat. Fatoş Kapusız, iki yeni projeyi anlatıyor: "Fransa ile bir çalışmamız var. Organik tarım için pamuk ipliğinden ağlar ürettik. Bunlar, ürünün toprakla temasını kesip çürümesini önlüyor. Şu anda deneniyor, başarılı olursa Fransa'ya ihracatımız başlayacak. Ayrıca İngiltere için bir çalışma yapıyoruz. Orada da naylon torbadan fileye dönme trendi var ve bizden numune istediler. Sonuçlarını bekliyoruz."

2009'un dokuz ayında balıkçılık sektöründe büyümenin yüzde 6,2'yle sınırlı kalması, bu tür arayışları artıracak gibi gözüküyor. Tüm dünyada çevreci duyarlılıkların artması da Çeşit Mensucat'ın işini kolaylaştıracak. Gelişmeleri izleyenlere ise, "Rastgele" demekten başka bir şey kalmıyor. F

aerdogan@fortuneturkey.com

Yıllık balık ağı üretimi (ton)

KAYNAK: PROF. DR. ADNAN TOKAÇ'IN EGE ÜNİVERSİTESİ SU ÜRÜNLERİ DERGİSİ'NDE YAYINLANAN ÇALIŞMASI (2008)